

УДК 347.775

Ігор В. Гарарук

Національна академія внутрішніх справ

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В ЦИВІЛІСТИЧНІЙ ДОКТРИНІ

Ця стаття є спробою прослідкувати генезис комерційної таємниці та її нормативно-правове регулювання як в Україні так і в інших країнах, проведення порівняльно-правового аналізу цього правового феномену.

Ключові слова: інформація, комерційна таємниця, предмет комерційної таємниці, нормативно-правове регулювання.

Игорь В. Гарарук

Национальная академия внутренних дел

КОММЕРЧЕСКАЯ ТАЙНА В ЦИВИЛИСТИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЕ

Эта статья является попыткой проследить генезис коммерческой тайны и ее нормативно-правовое регулирование как в Украине так и в других странах, проведение сравнительно-правового анализа этого правового феномена.

Ключевые слова: информация, коммерческая тайна, предмет коммерческой тайны, нормативно-правовое регулирование.

Igor V. Hararuk

National Academy of Internal Affairs

TRADE SECRET IN THE CIVIL DOCTRINE

This article is an attempt to trace the origins of trade secrets and its legal regulation in Ukraine and in other countries, comparative legal analysis of this legal phenomenon is carried out.

Keywords: information, trade secrets, commercial secrets, legal regulation

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Зростання ролі та диверсифікація функцій конфіденційної інформації в економічній сфері стали поштовхом до наукового дослідження правової проблематики комерційної таємниці, а також правовідносин, які з приводу неї складаються. Вивчення наукових джерел становлення і утвердження прав на комерційну таємницю слугує підвалиною подальшого розвитку теоретико-правової моделі комерційної таємниці в Україні, обґрунтування напрямків вдосконалення діючого законодавства у цій сфері та вироблення правозастосовчих засад реалізації та захисту цивільних прав на комерційну таємницю.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Сучасне розуміння комерційної таємниці почало розвиватись в Англії під час промислової революції. У США перше задокументоване судове рішення стосовно комерційної таємниці датується 1837 роком.

У Російській Імперії уперше правові норми, спрямовані на захист промислової таємниці, були прийняті ще в період царювання Олександра II. Збереження "промислової таємниці" розглядалось як дієвий засіб захисту підприємців від недобросовісної конкуренції.

В дореволюційний період наукове опрацювання положень діючого тоді законодавства про конфіденційну інформацію комерційного характеру здійснили В. Розенберг та Г.Ф. Шершеневич, чий набір з цих питань викладені в працях "Промислова таємниця" (1910 р.) [1] та "Курс торгового права в 4 томах" (1908 р.) [2] відповідно.

Поняття комерційної таємниці припинило існування з прийняттям радянською владою у 1917 році Декрету "Про робітничий контроль".

В 1926 році в Польщі, дія законодавчих актів якої поширювалась на значну територію Західної України до 1939 року, був прийнятий Закон про недобросовісну конкуренцію. Положення статті 10 цього нормативного акту спрямовувались на заборону незаконного набуття та використання технічних і комерційних секретів підприємств. Важливо, що даний закон захищав інтереси володільців комерційно цінної інформації від неправомірних дій не тільки працівників самих підприємств, а й третіх осіб.

Відродження правового регулювання відносин, пов'язаних з комерційною таємницею, в законодавстві, що діяло на теренах України, пов'язують з прийняттям 4 червня 1990 року Закону Союзу Радянських Соціалістичних Республік "Про підприємства в СРСР", а також зі встановленням у травні 1991 року загальних засад правової охорони секретів виробництва та ноу-хау в ст. 151 Основ цивільного законодавства Союзу РСР і республік. Однак слід зазначити, що певні передумови для відновлення легального становища комерційної таємниці в Радянському Союзі почали проявлятися ще раніше. Зокрема, в Положенні про договори на створення (передачу) науково-технічної продукції, затверженому Постановою Державного комітету СРСР з науки і техніки від 19 листопада 1987 р. № 435, істотною умовою договорів даного виду була названа умова про дотримання конфіденційності. Крім того, як стверджує Б. Завідов, вже в кінці 80-х рр.. ХХ ст. почала складатись практика включення до трудових договорів спеціальної умови про нерозголошення (конфіденційності) інформації.

Ст. 33 Закону СРСР "Про підприємства в СРСР" під назвою "Комерційна таємниця підприємства" містила поняття комерційної таємниці, визначала в загальних рисах порядок віднесення відомостей до комерційної таємниці та включала бланкетну норму щодо відповідальності за правопорушення у цій сфері. Так, під комерційною таємницею підприємства в Законі розумілися пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам. Визначення складу й обсягу відомостей, що становлять комерційну таємницю, та порядку їх захисту було віднесено до компетенції керівника підприємства. При цьому передбачалось, що види діяльності підприємств, відомості про які не можуть становити комерційної таємниці, визначатимуться Радою Міністрів СРСР. Тобто, Закон залишав простір як для подальшого розвитку законодавства про комерційну таємницю, так і для локальної нормотворчості підприємств у цій сфері.

Важливо звернути увагу на те, що відповідно до Закону СРСР "Про підприємства в СРСР" рішення Ради Міністрів про заборону відносити ті чи інші дані до комерційної таємниці повинно було обов'язково підпорядковуватись меті запобігання приховуванню підприємством відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншу негативну діяльність, яка може завдати шкоди суспільству. Це положення мало відігравати важливу роль у збалансуванні публічно і приватноправових інтересів під час регулювання Радою Міністрів СРСР відносин щодо комерційної таємниці.

Остання частина статті 33 Закону СРСР "Про підприємства в СРСР" бланкетно передбачала, що відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і за порушення порядку охорони таких відомостей встановлюється законодавчими актами СРСР. Однак відповідні санкції так і не знайшли свого закріплення в нормативних актах Радянського Союзу. Хибна практика безадресної відсилки до "законодавчих актів" зберігається й у сучасній вітчизняній законодавчій техніці, критикуючи яку Постульга В. справедливо зазначає, що постійні відсилки до

інших нормативних актів ускладнюють вирішення питання про визначення механізму реалізації та захисту права на комерційну таємницю [5].

Важливою віхою розвитку правового регулювання відносин щодо комерційної таємниці в Україні стало прийняття в 1992 році Закону України "Про інформацію" – фундаментального в інформаційно-правовій галузі нормативно-правового акту, який закріпив право на інформацію і його гарантії, визначив принципи інформаційних відносин, основні напрями державної інформаційної політики, а також встановив, що інформація є об'єктом права власності та може бути об'єктом володіння, користування чи розпорядження окремо. Законодавець ввів поняття "режим доступу до інформації", під яким розуміється передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом; остання класифікується на таємну та конфіденційну. Відповідно до цієї класифікації комерційна таємниця належить до конфіденційної інформації.

Невирішені частини дослідження Відновлення наукового інтересу до правового явища комерційної таємниці спостерігається з відродженням правового регулювання відносин, які складаються з приводу конфіденційної комерційно цінної інформації, що відбулось із започаткуванням реформування економічних відносин у пострадянських державах та орієнтуванням на побудову в них ринкових економік. Разом з тим, монографічних праць та комплексних теоретичних розробок, самостійним об'єктом яких виступала б комерційна таємниця як правова категорія, в Україні опубліковано не було.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Окремі аспекти правового регулювання відносин щодо комерційної таємниці отримали поглиблене вивчення в дисертаційних дослідженнях Г.О. Слядневої на тему "Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та його захист" (2005 р.) [9] і О.Е. Радутного на тему "Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів)" (2002 р.) [10]. Правові аспекти кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним збиранням, використанням і розголошенням комерційної таємниці розглядає також О.О. Дудоров у монографії "Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика" [11]. Аналіз вказаних робіт дозволяє зробити висновок про спеціальний характер їх змісту, що обумовлено галузевою спеціалізацією виконаних досліджень.

Організаційно-правові засади захисту та обмеження обігу комерційної таємниці в цілях інформаційної безпеки опрацьовані Б.А. Кормичем у монографії "Інформаційна безпека: організаційно-правові основи" (2004 р.). У навчально-практичному посібнику "Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці", виданому в 2001 р. Г. К. Нікіфоровим та С. С. Нікіфоровим, основна увага сконцентрована на питаннях практичної організації правового захисту комерційної таємниці суб'єктами підприємництва, тому прикладна спрямованість викладеного матеріалу отримала перевагу над науково-теоретичним опрацюванням проблем комерційної таємниці в Україні.

В 2002 році вийшла у світ брошура "Правове регулювання інформаційної безпеки у сфері підприємництва", авторами якої стали В. Ніколаєв, Г. Остапович, І. Костицька та А. Ніколаєва. В зазначеній роботі основна увага приділена висвітленню базових засад законодавчого регулювання відносин щодо комерційної таємниці, її позиціонуванню в системі видів інформації в Україні, а також більш детальному розкриттю окремих положень Постанови Кабінету Міністрів України № 611 від 9 липня 1993 р. "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці".

Доктринальне коментування правових норм про комерційну таємницю виконане авторами постатейних науково-практичних коментарів Цивільного, Господарського та

Кримінального кодексів України. Навчальний матеріал з питань правового забезпечення функціонування комерційної таємниці в Україні міститься в підручниках та навчальних посібниках з права інтелектуальної власності, виданих за редакціями О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького, О.О. Підпригори та інших.

Висвітлення окремих питань правового режиму комерційної таємниці має місце в не досить численних статтях, опублікованих в юридичній періодиці України. Так, з'ясуванню поняття та ознак комерційної таємниці, аналізу базових положень діючого законодавства про комерційну таємницю, а також розкриттю основних проблем її правової охорони присвячені статті Ю. Капіци, І. Диби, К. Шестопалова, О. Сергєєвої, Ю. Носіка, О. Таранущенко, С. Гавріної та інших. Проблеми функціонування правових механізмів захисту комерційної таємниці в трудових відносинах стали об'єктом опрацювання В. Постульги, В. Бонтлаба і В. Костюка. Інші аспекти правового захисту комерційної таємниці розкривають у своїх публікаціях Д. Баюра, Т. Ніколаєва, О. Бежевец, Л. Топалова, О. Тимофєєнко, В. Потапенко. Питання запровадження режиму комерційної таємниці та конфіденційної інформації розглядається також в друковано-електронному виданні "Мистецтво оборони", підготовленому за редакцією Д.О. Глазунова, Р.І. Гоменюка, М.Г. Яшуніної, М.В. Дроботенко та Е.М. Грамацького.

Теоретичну та методологічну базу для вивчення правових проблем комерційної таємниці складають, крім спеціальних публікацій, також роботи вітчизняних вчених, присвячені загальним питанням інформаційного права та функціонуванню інформації як правового об'єкта в окремих галузях права. Так, глибокі наукові розробки проблем інформації та правовідносин щодо нею мають О.В. Кохановська, Р.А. Майданик, І.А. Безклубий, О.М. Вінник, В.В. Носік, М.В. Краснова, П.П. Андрушко, Р.А. Калюжний, В.Д. Гавловський, М.Я. Швець, Ю. Мірошник та інші.

Увага правовим проблемам комерційної таємниці приділяється і зарубіжними дослідниками, вивчення результатів пошуків яких становить основу для проведення порівняльно-правового аналізу режиму комерційної таємниці в Україні та за кордоном. Так, з-поміж праць білоруських науковців, присвячених комерційній таємниці, слід назвати статтю Н. Денчика "Право на комерційну таємницю". В юридичній науці Російської Федерації, яка традиційно має істотний вплив на правову доктрину України, питання комерційної таємниці теж досліджуються досить активно. Зокрема, цінний дослідницький матеріал містять праці О.П. Сергєєва, В.А. Копилова, М.М. Рассолова, А. Агапова, С.В. Алексєєва, Л.В. Туманової і О.В.А. Северіна та інших.

Окремі проблеми прав на комерційну таємницю становлять предмет дослідження в науково-теоретичних статтях, опублікованих в юридичній періодиці Російської Федерації, та в інших працях, серед яких можна виділити праці таких авторів як Ю. Батурін, І. Бачило, Е. Гаврилов, Г.Д. Отнюкова, А.Е. Кузьмін, В.Н. Лопатін, О.К. Волинська, О.В. Шишмарьова, А. Коломієць, В.В. Рачковський та інших.

Комплексне теоретичне опрацювання юридичної природи комерційної таємниці, усесторонній аналіз правозастосовчої практики та судових прецедентів, а також системний підхід до викладу нормативно-правового матеріалу притаманний доробкам вчених-правників Європи та Америки з огляду на глибокі історичні традиції правової охорони комерційної таємниці в країнах Заходу. Їхні роботи становлять значний науково-практичний інтерес у зв'язку з наслідуванням Україною досвіду іноземних країн в питаннях регулювання відносин щодо комерційної таємниці, а також необхідністю гармонізації законодавства України в цих питаннях зі стандартами ЄС.

Особливої ваги є праця Терренса МакЛарена (Terrence F. MacLaren) "Законодавство країн світу про комерційну таємницю" (Worldwide Trade Secrets Law), яка стала свого роду універсальним енциклопедичним довідником з питань охорони

комерційної таємниці в правопорядках різних держав. Дослідженням правового режиму комерційної таємниці займались також такі західні вчені як Марк Ларедо, Кейт Грегорі, Ст. Баумгартен, Дж. Коч та інші. Серед праць німецьких вчених, в яких висвітлюються правові питання режиму комерційної таємниці, слід назвати доробки - В. Заумвебера, Д. Олера, К. Шафхойтеля, А. Майера.

Висновки та перспективи подальших досліджень Комерційна таємниця виступає об'єктом науково-теоретичних досліджень у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-правників. Разом з тим, акцентування уваги на певних правових аспектах комерційної таємниці у присвячених їй роботах вчених та глибина вивчення, в основному, залежать від конкретних історико-правових, економічних та політичних умов, а також мети, завдань і форм виконуваних досліджень. В українській юридичній науці теоретичне опрацювання юридичної природи комерційної таємниці має фрагментарний характер, а цивілістичних досліджень юридичної природи прав на комерційну таємницю взагалі не проводилось. Такий стан наукової розробки проблематики комерційної таємниці в Україні підтверджує необхідність здійснення подальшого науково-теоретичного пошуку в цілях побудови оптимальної для сучасних і перспективних соціально-економічних умов України правової моделі комерційної таємниці, заснованої на досягненнях вітчизняної та зарубіжної юридичної науки.

Література

1. Розенберг В. Промысловая тайна. – СПб.: Типография редакции Министерства финансов, 1910 г.
2. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т. 1. Введение. Торговые деятели. - М.: Статут, 2003. - 544 с. - (Классика российской цивилистики).
3. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2006.
4. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні: Монографія. - К.: КНТ, 2007. - 240 с.
5. Постульга В. Некоторые аспекты правового статуса информации с ограниченным доступом // Юридическая практика. – 2003. - № 11.
6. Кохановська О. В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин: Монографія. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 212 с.
7. Кохановська О.В. Розвиток теорії інформаційного права // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2005. - Вип. 63-64. – С. 22-25.
8. Андрощук Г.О. Захист комерційної таємниці: методика розслідування злочинів //Інтелектуальна власність.- 2008. — No 7. — С. 21-33, №10. — С. 22-31, №11. — С. 21-33.
9. Сляднева Г.О. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та його захист: Автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12:00.04 / Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2005. – 16 с.
10. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів). Автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2002. – 15 с.
11. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія.- К.: Юридична практика, 2003. - 924 с.